

نقش پلیس در استادیوم‌های فوتبال و بررسی راهکارهای مواجهه

نیروهای پلیس با تماشاگران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۲/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۰۵

شهرام شفیعی^۱، میلاد دیوبند^۲، محمد علی مردانی^۳

از صفحه ۱۷۰ تا ۱۵۱

چکیده

زمینه و هدف: با توجه به نقش مهم امنیت ورزشگاه‌ها در احساس امنیت کلی مردم، هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی نقش پلیس در استادیوم‌های فوتبال کشور بوده است.

روش‌شناسی: این پژوهش توصیفی-تحلیلی و از نوع مشاهده‌ای (بررسی موردی) می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل بازی‌های انجام شده در لیگ برتر فوتبال ایران در فصل ۹۲-۹۳ بود که به صورت موردی بازی‌های خانگی تیم داماش گیلان (پانزده بازی) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم افزار SPSS در سطح $\alpha \leq 0/05$ انجام گرفت.

یافته‌ها: مهم یافته‌های پژوهش بیانگر فقدان تعداد مناسب نیروهای پلیس نسبت به تعداد تماشاگران و استقرار مناسب نیروها در عدم نمودن دید تماشاگران نسبت به زمین بازی، در خلال برگزاری مسابقات ورزشی بوده است.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های پژوهش چنین استنباط می‌شود که استفاده از یک نیروی پلیس در قبال هر پنجاه تماشاگر و جای‌گیری و استقرار مناسب نیروهای پلیس می‌تواند در پیشبرد اهداف امنیتی فرماندهان و نیروهای پلیس و نیز برگزاری هر چه بهتر بازی‌ها اثرگذار باشد.

کلید واژه‌ها:

پلیس، استادیوم، فوتبال، تماشاگران، ورزش.

۱- استادیار گروه مدیریت ورزشی، عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان، نویسنده مسئول، m@gmail.comshafieeshahra

۲- کارشناسی ارشد مدیریت ورزشی دانشگاه پیام نور تهران

۳- دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی دانشگاه پیام نور تهران

ورزش یکی از مهم‌ترین نهادهای جوامع مدرن صنعتی می‌باشد که بخش اعظم جمعیت هر کشوری به اشکال گوناگون با آن سروکار دارند. در این بین ورزش فوتبال بدون شک پر طرفدارترین، جذابترین، پربیننده‌ترین و هیجان‌انگیزترین رشته ورزشی محسوب می‌شود. ضرورت انجام آن از استفاده‌های فرهنگی و تفریحی فراتر رفته و به فعالیت‌های اقتصادی و سیاسی تبدیل شده است. فوتبال مانند هر پدیده اجتماعی دیگری مختصات خودش را دارد و به مانند سایر پدیده‌های اجتماعی، اثرپذیر و اثرگذار می‌باشد. اما امروزه به یک پدیده گسترده اجتماعی تبدیل شده است که زن و مرد و پیر و جوان در اقصی نقاط جهان نسبت به آن حساسیت و علاقه نشان می‌دهند (نیازی‌پور و سهرابی، ۱۳۹۲: ۸۰).

رقابت‌های فوتبال با توجه به حضور تعداد زیادی از افراد در یک مکان می‌تواند منشأ بسیاری از حوادث باشد. تعداد زیاد جمعیت تماشاگران زمانی پراهمیت‌تر خواهد بود که در روزهای تعطیل بسیاری از خانواده‌ها برای دیدن یک رقابت به استادیوم هجوم می‌آورند. با توجه به جوان بودن حاضرین در استادیوم‌ها از لحاظ سنی و از آنجایی که جوانان و نوجوانان دارای انرژی بسیار بالایی هستند، این مطلب می‌تواند خود سرمنشأ بسیاری از بحران‌ها را برای نیروهای پلیس منجر شود که کنترل این موارد به برنامه‌ریزی و سازماندهی بسیار دقیق از سوی فرماندهان پلیس استادیوم نیاز دارد. با توجه به فراگیر بودن اخبار رقابت‌هایی نظیر فوتبال در کشورهای دیگر، اهمیت تدابیر از پیش تعیین شده در زمینه اقدامات و نوع رفتارهای پلیس در مواقع بحرانی بسیار چشمگیرتر خواهد بود (باکان، ۱۹۹۹: ۱۸). از سویی برگزاری یک رقابت با مناسب‌ترین تمهیدات از سوی نیروهای پلیس استادیوم می‌تواند اثراتی از قبیل احساس شور و شغف در میان تماشاگران از حضور در محیطی امن و با نشاط، احساس غرور شهروندان نسبت به شهر خود از برگزاری چنین رقابتی‌هایی، احساس همگرایی بین شهروندان با مسئولین برگزاری رقابت، ایجاد حس مثبت نسبت به رهبران سیاسی شهر و منطقه، حضور مجدد در رقابت‌های آتی با توجه به رضایت از رقابت‌های پیشین و ایجاد رفتارهای مثبت میان افراد در مقایسه با حضور در رقابت‌های ناامن را منجر شود (کیست، ۲۰۰۶: ۲۲). نهادهای ورزشی با همکاری پلیس و دیگر نیروهای امنیتی با برنامه‌ریزی و تلاش مستمر و با صرف

هزینه، استادیوم‌ها و سالن‌های ورزشی را در برابر اتفاقات احتمالی فاجعه‌آمیز و نابهنجار تجهیز می‌کنند (نادریان و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۳).

موسسه شاخص نشان ملی^۱، از سال ۲۰۰۵ میلادی مطالعات بسیاری را در زمینه توانایی‌ها و قدرت جذب کشورها انجام داده و اعلام نمود که چگونه مردم مختلف درباره آن‌ها اظهارنظر می‌کنند. این اعلام نظر براساس تحقیقاتی صورت می‌گیرد که هر سه ماه یکبار از ۲۹۶۰۰ نفر از مردم ۳۵ کشور دنیا درباره این ۳۵ کشور (گاهی دو یا سه کشورها اضافه یا کم می‌شود) انجام می‌شود. نتایج تحقیقات با توجه به جمع اظهارنظرها درباره یک کشور و مردمش در هفت زمینه: امنیت، ورزش، سیاست/دولت، مردم، گردشگری، صادرات، جذب مهاجر و سرمایه مشخص می‌شود که در این میان سه مبحث امنیت، ورزش و دولت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار خواهند بود (بارد و کوتز، ۲۰۱۰: ۱۵). یوفا استانداردهایی را برای استادیوم‌های فوتبال که میزبان مسابقات فوتبال جام یوفا هستند، تعیین کرده و هدف خود را از برقراری این استانداردها، رفاه تماشاگران، شرایط مناسب خبرنگاران، وضعیت مناسب برای داوران، وضعیت مطلوب زمین مسابقه برای بازیکنان و شرایط برابر و یکسان برای بازی کلیه تیم‌های شرکت‌کننده عنوان کرده است (وثوقی و خسروی نژاد، ۱۳۸۸: ۱۲۵).

بیان مسئله

با حرفه‌ای شدن ورزش فوتبال و افزایش هیجانانگیزی از مسابقات آن، به تدریج بر تعداد تماشاگران این رشته ورزشی افزوده شده است، به طوری که در برخی مسابقات جمعیت حاضر در استادیوم‌ها به بیش از صد هزار نفر هم می‌رسد. با گذر زمان و با رواج تب فوتبال در جوامع مختلف، حساسیت‌های کاذبی نسبت به این رشته ورزشی شکل گرفته، به طوری که به بروز برخی نابهنجاری‌ها و کج‌رفتاری‌ها در دو گروه تماشاگران و ورزشکاران انجامیده است (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۹). پس از آخرین بازی خانگی کلیولند براونز در سال ۱۹۹۵، تماشاگران اقدام به تخریب و کندن صندلی‌ها کردند. همچنین در سال ۱۹۸۳ در ورزشگاه ریورفرونت سین سیناتی^۲، یازده تماشاگر در اثر فشار زیاد جمعیت و لگدمال شدن جان خود را از دست دادند. دادگاه مسئولان این مکان را به دلیل بی‌مبالاتی، مقصر دانست (فرد، ۱۳۸۸:

1. National Brand Index (NBI)

2. Riverfront stadium cincinnati

۴۰۳-۴۰۴). حادثه‌ای دیگر در استادیوم هیلزبرا^۱ شهر شفیلد^۲ انگلیس در ۱۵ آوریل سال ۱۹۸۹ در بازی بین لیورپول^۳ و ناتینگهام فارست^۴ با توجه به جو ناآرام استادیوم‌های انگلیس در آن زمان، مسئولان با نرده‌های آهنی مرتفع، جایگاه‌های تماشاگران را از زمین چمن جدا کرده بودند. تماشاگران لیورپول برای ورود به جایگاه تماشاگران در پشت دروازه بخش جنوبی به علت هجوم و عدم توانایی پلیس در کنترل تماشاگران افراد نزدیک به نرده‌های کنار زمین زیر دست و پا له شده، در جریان این حادثه، نود و شش نفر از طرفداران لیورپول جان باختند. در پی این تراژدی، یک قاضی برجسته به نام تیلور^۵ ضعف در مدیریت فوتبال و بصورت جدی عدم استفاده از تعداد مناسب نیروهای امنیتی در درب‌های خروجی جهت کنترل تماشاگران و همچنین عدم کارایی نیروهای پلیس استادیوم را یکی از عوامل مهم در ایجاد این حادثه دلخراش دانست (کورنیش، ۲۰۱۰: ۸). فیفا بیان می‌دارد که وجود حداقل پانزده نیروی امنیتی در هنگام پایان بازی‌ها، مجاور هر درب خروجی استادیوم یکی از ضروری‌ترین تمهیدات امنیتی در جهت کنترل تماشاگران در زمان تخلیه مجموعه ورزشی می‌باشد و بنا به شرایط موجود می‌توان به تعداد نیروهای امنیتی افزود (سایت فیفا، ۲۰۰۸).

مبانی نظری پژوهش

در میان همه کشورهای دنیا پدیده خشونت تماشاگران وجود دارد و مطالعات مربوط به آن بیشتر از همه در کشور انگلستان صورت گرفته است. جمعی از محققان دانشگاه لیستر^۶ از جمله جان ویلیامز^۷، اریک دانینگ^۸، پاتریک مورفی^۹ و ایوان وادینگتون^{۱۰}، آشوب‌ها، درگیری‌ها و اغتشاشات مرتبط با فوتبال را مورد توجه قرار دادند و سعی نمودند تا علل این پدیده را با استفاده از تحقیقات میدانی بررسی و تحلیل نمایند. آن‌ها در طی تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند که این معضل اجتماعی تحت تأثیر عواملی چون عصیانگری جوانان، بیکاری،

1. Hilzera
2. Sheffield
3. Liverpool
4. Nohingham forest
5. Tylor
6. Lister
7. Williams
8. Dunning
9. Murphy
10. Waddington

پرخاش‌گری مردان، خطاهای بازی و داوری، رفتارهای پلیس، مشروب‌خواری و دودستگی‌های اجتماعی می‌باشد. این پژوهشگران بیان داشته‌اند که جهت پیشگیری از درگیری‌ها و اغتشاشات، وجود تعداد مناسب نیروهای پلیس از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پیش‌بینی تعداد پرسنل امنیتی برای برگزاری یک رویداد، به نوع رویداد وابسته است. توجه و رسیدگی به تعداد نیروهای پلیس با توجه به جمعیت موجود از کلیدهای ارتقاء عملکرد پلیس استادیوم خواهد بود. به صورت کلی برای هر رویداد ورزشی پیش‌بینی حدود ۱۰٪ پرسنل اضافی برای استفاده از آنان در شرایط خاص می‌تواند پیامدهای مثبتی را برای برگزارکنندگان و فرماندهی پلیس استادیوم در پی داشته باشد (باکان، ۱۹۹۹: ۲۳). همچنین با نگاهی مختصر به حوادثی که در چند سال اخیر در ورزشگاه‌ها افتاده است نقش مهم و حساس نیروی انتظامی در مدیریت رفتار تماشاگران در ورزشگاه را بیش از پیش پررنگ می‌کند (کبیری و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۹۳). به طور کلی نتایج تحقیقات نشان داده است که عکس‌العمل‌های نیروهای پلیس در شرایط مختلف به صورت مستقیم می‌تواند بر رفتارهای تماشاگران اثرگذار باشد.

استان گیلان در سال‌های اخیر با توجه به حضور تیم‌های داماش گیلان و ملوان بندرانزلی در سطح اول فوتبال کشور شاهد برخوردهای متفاوتی بین تماشاگران با پلیس و خود تماشاگران با هم بوده است. لذا جهت پیشگیری از بروز حوادث غیرقابل جبران به نظر می‌رسد که ضرورت انجام پژوهش در زمینه نحوه ایجاد تأمین امنیت پلیس در ورزشگاه‌ها احساس می‌شود. لذا با توجه به اهمیت حضور نیروهای پلیس در استادیوم‌های ورزشی در جهت حفظ نظم و امنیت در این اماکن و حضور اقشار مختلف جامعه به خصوص جوانان در استادیوم‌ها، پژوهشگران در این مجموعه چهار فاکتور تعداد مناسب نیروهای پلیس نسبت به حضور جمعیت تماشاگران با توجه به استانداردهای فیفا، مکان‌های ایستادن نیروهای پلیس بر روی پلکان‌های جداکننده سکوی تماشاگران و جلوگیری از دید محیطی تماشاگران حاضر بر روی صندلی‌ها نسبت به زمین مسابقه، تعداد نیروهای حاضر در کنار درب‌های خروجی استادیوم با توجه به استانداردهای ارائه شده فیفا و همچنین بکارگیری یا عدم بکارگیری امکانات کامل نظامی در حوزه دید تماشاگران را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند و با توجه به نتایج پژوهش به ارائه راهکارهایی در زمینه پیشبرد اهداف نیروهای پلیس با توجه به

تجارب برخی کشورها در زمینه حوادث ناگوار رخ داده پیشین و همچنین استانداردهای امنیتی ارائه شده از سوی فدراسیون جهانی فوتبال (فیفا) پرداخته‌اند.

پیشینه پژوهش

ایزدی، احسانی، کوزه چیان و تجاری (۱۳۹۳) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که ارتقای کیفیت خدمات در دو بعد کیفیت فنی و کیفیت کارکردی از عوامل تأثیرگذار بر موفقیت مدیریت ارتباط با هواداران برای جذب و حفظ هواداران موجود در بین باشگاه‌های فوتبال است؛ که در بعد کیفیت کارکردی عواملی مانند فراهم نمودن خدمات مطلوب، رفتار مناسب کارکنان، توجه به نیازهای هواداران و ارائه خدمات خاص از جمله تخفیف و جوایز به هواداران از نظر هواداران دارای اهمیت بودند (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۲).

حسامی، جلالی و سلیمانی (۱۳۹۳)، در تحقیقی با عنوان تبیین وضعیت ایمنی استادیوم‌های فوتبال لیگ حرفه‌ای کشور دریافتند که شاخص‌های، ایمنی جایگاه تماشاچیان و وضعیت بهداشتی استادیوم‌های میزبان لیگ نهم حرفه‌ای کشور در وضعیت متوسطی قرار دارد (حسامی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۴۹). نادریان جهرمی، پورسلطانی و روحانی، (۱۳۹۲)، در تحقیق با عنوان شناسایی شاخص‌ها و استانداردهای ایمنی سالن‌ها و اماکن ورزشی به این نتیجه رسیدند که رابطه معناداری بین شاخص‌های امنیت با احساس راحتی تماشاچیان وجود دارد. همچنین از بین حوزه‌های ایجاد امنیت در ورزشگاه‌ها، کنترل محیط‌های ورزشی در اولویت اول قرار گرفت؛ که در این حوزه شاخص حضور پلیس آموزش دیده قبل و بعد از مسابقه از اهمیت بالایی و استفاده پلیس از امکاناتی مثل سگ‌های تربیت شده و باتوم کمترین اهمیت را دارد (نادریان و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۹-۲۷).

نیازی‌پور و سهرابی (۱۳۹۲)، در تحقیقی دریافتند که بین وضعیت اجتماعی، اقتصادی تماشاگران فوتبال و گرایش آنها به رفتارهای خشونت‌آمیز و اوباشگرانه و وندالیستیک رابطه وجود دارد (نیازی‌پور و سهرابی، ۱۳۹۲: ۸۷). علیدوست و احمدی، (۱۳۹۱)، در تحقیقی تحت عنوان رابطه بین کیفیت خدمات و رضایت‌مندی تماشاگران در ورزشگاه‌های میزبان لیگ قهرمانان آسیا به این نتیجه رسیدند که بین میزان دسترسی به خدمات، امنیت، طراحی و جذابیت فضای ورزشگاه، بهداشتی بودن و تمیزی فضای ورزشگاه و نحوه برخورد مدیریت و

کارکنان اجرایی با رضایت‌مندی تماشاگران رابطه معنی‌داری وجود دارد (علیدوست و احمدی، ۱۳۹۱: ۳۸).

تئودوراکیس و همکاران، (۲۰۱۱)، در تحقیقی دریافتند که ابعاد مختلف کیفیت خدمات مانند طراحی و زیبایی تأسیسات، اعتماد در فرآیند تحویل خدمات، پارکینگ، حمل و نقل گسترده و ورود و خروج راحت از استادیوم پیش‌بینی‌کننده خوبی برای رضایت هواداران هستند (تئودوراکیس و همکاران، ۲۰۱۱: ۳۴۵). در زمینه تعداد نیروهای پلیس نسبت به تعداد تماشاگران حاضر در استادیوم در جهت کنترل شرایط محیطی به نظر می‌رسد، به ازاء هر پنجاه تماشاگر حداقل یک نیروی پلیس آموزش دیده مناسب می‌باشد (سایت یوفا، ۲۰۱۱). در زمینه مکان نشستن تماشاگران و زاویه دید تماشاگران نسبت به زمین بازی فدراسیون جهانی فوتبال (فیفا) بیان می‌دارد که تماشاگران همگی باید دارای جایگاه‌هایی باشند که در طول رقابت بصورت نشسته رقابت را نظاره‌گر باشند. ارتفاع و مسیر دید تماشاگران نسبت به زمین بازی باید به گونه‌ای تنظیم شود که نیازی به برخاستن آنان در طول رقابت وجود نداشته باشد و همچنین مکان استقرار نیروهای پلیس نباید به گونه‌ای باشد که حوزه دید تماشاگران نسبت به کل یا بخشی از زمین مسابقه را محدود نمایند (کورنیش، ۲۰۱۰: ۹). امین الدین و لی، (۲۰۰۸) در تحقیق دریافتند که تسهیلات ورزشگاه پیش‌بینی‌کننده قوی رضایت تماشاگران است، تسهیلات ورزشگاه مانند زیبایی، امنیت، راحتی و نظافت ورزشگاه می‌تواند موجب رضایت تماشاگران شوند (امین الدین و لی، ۲۰۰۸: ۱۳۷). سیمون و جاناتان (۲۰۰۷) در تحقیقی دریافتند که بین میزان پرخاشگری قبل و بعد از بازی تماشاگران تیم‌های برنده و بازنده تفاوت معناداری وجود دارد و نتیجه مسابقه تاثیر مستقیمی در بروز پرخاشگری تماشاگران دارد (سیمون و جاناتان، ۲۰۰۷: ۱۲۳). استوت^۱ و پیرسون^۲ (۲۰۰۵) از محققان دانشگاه لیورپول انگلستان در پژوهش‌های خود به این نتیجه رسیدند که رفتار پلیس در قبال تماشاگران، در بروز اوباشگری فوتبال نقش بسیار مهم و تعیین‌کننده‌ای دارد، زیرا هم هواداران را از صحنه آشوب و درگیری دور می‌کند و هم محرک آنان است. در واقع این دو محقق، فراتر از هر متغیر و عامل دیگری، به نقش پلیس در شکل‌گیری و بروز رفتارهای خشونت‌آمیز هواداران فوتبال توجه داشته‌اند (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۱).

1. Stott

2. Pearson

روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی و از نوع مشاهده‌ای (بررسی موردی) بود. به دلیل وسعت جامعه آماری پژوهش که شامل بازی‌های انجام شده در لیگ برتر فوتبال ایران در فصل ۹۲-۹۳ بود، در پژوهش حاضر به بررسی موردی بازی‌های خانگی تیم داماش گیلان پرداخته شد. در زمینه نمونه آماری پژوهش نیز از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد که شامل بررسی ۱۵ بازی خانگی این تیم بوده است. داده‌های خام پژوهش در چهار بخش مورد جمع-آوری قرار گرفتند. بخش اول شامل تعداد نیروهای یگان ویژه حاضر در بازی‌های خانگی این تیم بود که این آمار با هماهنگی‌های انجام شده از طریق یگان ویژه استان گیلان مورد ثبت قرار گرفت. بخش دوم نحوه استقرار نیروهای پلیس (ایستادن روی پلکان‌های جداکننده سکوه‌های تماشاگران و محدود نمودن دید محیطی تماشاگران نسبت به زمین مسابقه)، بخش سوم شامل استفاده یا عدم استفاده از تجهیزات نظامی در حوزه دید تماشاگران و بخش چهارم نیز تعداد نیروهای پلیس بکار رفته در کنار هر کدام از درب‌های خروجی استادیوم در هنگام پایان بازی‌ها بود که این سه عامل نیز به شکل مشاهده‌ای و با حضور پژوهشگران و ده نفر به عنوان نیروهای کمکی در جهت ثبت اطلاعات با حضور در استادیوم شهید عضدی شهر رشت جمع‌آوری گردید. اطلاعات مرتبط به تعداد تماشاگران حاضر در بازی‌های خانگی تیم داماش گیلان در لیگ برتر فوتبال ایران در سال ۹۲-۹۳ نیز از طریق هیأت فوتبال استان گیلان جمع‌آوری شد (بازی دو تیم داماش و فولاد خوزستان بدون تماشاگر برگزار شد که با توجه به این بازی در بررسی‌های آماری چهارده بازی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت). تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار ۱۸ اس پی اس اس در سطح $\alpha \leq 0/05$ انجام گرفت. یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی (جدول، فراوانی و درصد) و استنباطی (آزمون‌های دو جمله‌ای و خی دو) تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌های پژوهش

الف: یافته‌های توصیفی

نتایج جدول شماره ۱، نشان می‌دهد که با توجه به جمعیت تماشاگران حاضر در چهارده بازی خانگی تیم داماش گیلان، در دو بازی انجام شده این تیم تعداد مناسبی از نیروهای پلیس با توجه به استانداردهای ارائه شده از سوی فدراسیون جهانی فوتبال بکار گرفته شده است. در

سوی دیگر، در دوازده بازی نیز با توجه به استانداردهای ارائه شده فیفا (یک نیروی پلیس به ازاء هر پنجاه تماشاگر) از تعداد مناسب نیروهای پلیس با توجه به تعداد تماشاگران حاضر در استادیوم استفاده نشده است. همچنین در زمینه تعداد نیروهای حاضر در مجاور هر کدام از درب‌های خروجی استادیوم نیز در یک بازی از ۴-۰ نیروی پلیس، در ده بازی از ۱۰-۵ نیروی پلیس و در سه بازی نیز بیش از ۱۰ نیروی پلیس در مجاورت درب‌های خروجی استادیوم جهت کنترل خروج تماشاگران استفاده شده است.

جدول (۱): بازی‌های خانگی تیم داماش، جمعیت حاضر در استادیوم، تعداد نیروهای پلیس حاضر در هر رقابت و نسبت تعداد نیروهای پلیس به تعداد تماشاگران

ردیف	بازی	جمعیت تماشاگران	نیروهای پلیس بکار رفته	نسبت تعداد نیروهای پلیس به تعداد تماشاگران	تعداد نیروهای حاضر در کنار هر کدام از درب‌های خروجی
۱	داماش - تراکتورسازی	۱۱۵۰۰	۱۵۰	انفر برای هر ۷۷ تماشاگر	۱۰
۲	داماش - فجرسپاسی	۸۰۰۰	۱۲۰	انفر برای هر ۶۷ تماشاگر	۶
۳	داماش - مس کرمان	۹۴۵۰	۱۵۰	انفر برای هر ۶۳ تماشاگر	۴
۴	داماش - صبا قم	۷۲۰۰	۱۲۰	انفر برای هر ۶۰ تماشاگر	۵
۵	داماش - استقلال صنعتی	۶۵۰۰	۱۵۰	انفر برای هر ۴۳ تماشاگر	۶
۶	داماش - استقلال	۱۱۰۰۰	۲۰۰	انفر برای هر ۵۵ تماشاگر	۱۵
۷	داماش - فولاد خوزستان	بدون تماشاگر	۵۰	-----	---
۸	داماش - سپاهان	۸۵۰۰	۱۵۰	انفر برای هر ۵۷ تماشاگر	۷
۹	داماش - ذوب آهن	۹۰۰۰	۱۵۰	انفر برای هر ۶۰ تماشاگر	۸
۱۰	داماش - راه آهن	۶۴۰۰	۱۲۰	انفر برای هر ۵۳ تماشاگر	۸
۱۱	داماش - نفت تهران	۷۰۰۰	۱۲۰	انفر برای هر ۵۸ تماشاگر	۶
۱۲	داماش - سایپا	۵۵۰۰	۱۲۰	انفر برای هر ۴۶ تماشاگر	۶
۱۳	داماش - گسترش فولاد	۹۵۰۰	۱۵۰	انفر برای هر ۶۳ تماشاگر	۹
۱۴	داماش - ملوان	۱۲۵۰۰	۲۱۰	انفر برای هر ۶۰ تماشاگر	۲۰
۱۵	داماش - پرسپولیس	۱۱۰۰۰	۲۱۰	انفر برای هر ۵۲ تماشاگر	۲۰

ب: یافته‌های استنباطی

نتایج جدول ۲، نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری در زمینه استفاده یا عدم استفاده از تعداد مناسب نیروهای پلیس نسبت به تعداد تماشاگران حاضر در بازی‌های خانگی تیم داماش وجود دارد (در دو بازی با توجه به استانداردهای ارائه شده فیفا، تعداد مناسبی از نیروهای پلیس بکار گرفته شد و در دوازده بازی نیز این فاکتور رعایت نشده است). نتایج حاکی از آن است که با توجه به استانداردهای اعلام شده جهانی مبنی بر حضور یک نیروی پلیس به ازاء هر پنج‌جاه تماشاگر، نیروهای بکار گرفته شده در طول دوازده بازی، کمتر از استاندارد لازم جهت کنترل تماشاگران حاضر در استادیوم بوده است ($P=0/013$).

جدول (۲): نتایج آزمون دوجمله‌ای در زمینه تفاوت میان تعداد استاندارد نیروهای پلیس نسبت به تعداد

تماشاگران حاضر در استادیوم در طول ۱۴ بازی

نتیجه	سطح معنی داری	نسبت فرضی	نسبت مشاهده شده	فراوانی	تعداد استاندارد نیروهای پلیس نسبت به تعداد تماشاگران
معنی داری	۰/۰۱۳	۰/۵۰	۰/۸۶	۱۲ بازی	۱ نفر برای هر ۵۰ نفر تماشاگر در طول بازی‌ها
			۰/۱۴	۲ بازی	۱ نفر برای بیش از ۵۰ نفر تماشاگر در طول بازی‌ها

نتایج جدول ۳، نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری در زمینه شیوه جایگیری نیروهای پلیس در محدود یا عدم محدود نمودن دید تماشاگران نسبت به زمین بازی وجود دارد. نتایج حاکی از جایگیری مناسب اغلب نیروها نسبت به جایگاه‌های تماشاگران می‌باشد. جایگیری مناسب نیروهای پلیس و عدم قرارگیری در روبروی صندلی‌ها و مکان‌های نشستن تماشاگران در استادیوم و به شکلی که مشکلی در جهت دید محیطی تماشاگران نسبت به زمین بازی ایجاد نکنند بالقوه می‌تواند رضایت تماشاگران را در پی داشته باشد ($P=0/006$).

جدول (۳): نتایج آزمون دوجمله‌ای در زمینه تفاوت در شیوه حضور نیروهای پلیس در زمینه محدود یا

عدم محدود نمودن دید تماشاگران نسبت به زمین بازی

نتیجه	سطح معنی داری	نسبت نسبت فرضی	نسبت مشاهده شده	فراوانی	جایگاه حضور نیروهای پلیس در استادیوم
معنی داری	۰/۰۰۶	۰/۵۰	۰/۴۷	۱۰۲۰ مورد	ایستادن روی پلکان‌های جداکننده سکوهای تماشاگران و محدود نمودن دید تماشاگران نسبت به زمین مسابقه
				در طول بازی-ها	
معنی داری	۰/۰۰۶	۰/۵۰	۰/۵۳	۱۱۵۰ مورد	عدم ایستادن روی پلکان‌های جداکننده سکوهای تماشاگران و عدم محدود نمودن دید تماشاگران نسبت به زمین مسابقه
				در طول بازی-ها	

نتایج جدول ۴، نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری در طول بازی‌ها در تعداد نیروهایی وجود دارد که با بکارگیری یا عدم بکارگیری از تجهیزات نظامی در حوزه دید تماشاگران حضور داشته‌اند. نتایج حاکی از این است که استفاده از تجهیزات نظامی توسط نیروهای پلیس در حوزه دید تماشاگران در طول چهارده بازی برگزار شده چشمگیر و مشخص بوده است. بدون شک استفاده از تجهیزات نظامی کامل در مواقعی که مشکل امنیتی در میان تماشاگران وجود نداشته باشد، بالقوه می‌تواند برای جمعی از تماشاگران تحریک برانگیز باشد ($P=0/001$).

جدول (۴): نتایج آزمون دوجمله‌ای در زمینه تفاوت میان بکارگیری یا عدم بکارگیری تجهیزات نظامی

توسط نیروهای پلیس در حوزه دید تماشاگران

نتیجه	سطح معنی داری	نسبت نسبت فرضی	نسبت مشاهده شده	فراوانی	استفاده یا عدم استفاده از تجهیزات نظامی
معنی داری	۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۶۹	۱۵۰۰ مورد در طول بازی‌ها	استفاده از تجهیزات نظامی در حوزه دید تماشاگران
				۶۷۰ مورد در طول بازی‌ها	عدم استفاده از تجهیزات نظامی در حوزه دید تماشاگران

نتایج جدول ۵، نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری در زمینه کمبود تعداد نیروهای پلیس بکار رفته با توجه به استانداردهای امنیتی ارائه شده فیفا در درب خروجی استادیوم در چهارده بازی برگزار شده وجود دارد (در یک بازی از ۴-۰ نیروی پلیس، در ده بازی از ۱۰-۵ نیروی پلیس و در سه بازی نیز بیش از ده نیروی پلیس در مجاورت درب‌های خروجی استادیوم جهت کنترل خروج تماشاگران استفاده شده است ($p=0/008$)).

جدول (۵): نتایج آزمون خی‌دو، تفاوت در تعداد نیروهای حاضر در خروجی استادیوم در هنگام پایان بازی‌های برگزار شده

بازی	خی‌دو	درجه آزادی	سطح معنی داری	نتیجه
۴-۰ نیرو	۱			
۱۰-۵ نیرو	۹/۵۷۱	۲	۰/۰۰۸	معنی داری
بیش از ۱۰ نیرو	۳			

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر نگاهی بر بررسی نقش پلیس در استادیوم‌های فوتبال ایران و بررسی راهکارهای مواجهه نیروهای پلیس با تماشاگران بود که به دلیل وسعت جامعه آماری از یک بررسی موردی (بازی‌های خانگی تیم داماش گیلان در ورزشگاه شهید عضدی رشت در جمع-آوری اطلاعات استفاده شد. پژوهشگران در این پژوهش سعی بر این داشته‌اند که با حضور در بازی‌های خانگی تیم داماش گیلان در فصل ۹۳-۹۲ و استفاده از دریافت اطلاعات به شکل مشاهده‌ای و ثبت اطلاعات به دست آمده در لیست‌های از پیش تعیین شده، به تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده بپردازند. اطلاعات چهارده بازی برگزار شده (بازی دو تیم داماش و فولاد خوزستان بدون تماشاگر برگزار شد که در بررسی‌های آماری این رقابت گنجانده نشد) را از طریق ده نیروی کمکی جمع‌آوری گردید.

نتایج پژوهش در زمینه حضور تعداد استاندارد نیروهای پلیس (یک نیروی پلیس در مقابل هر پنجاه تماشاگر) متناسب با تعداد تماشاگران حاضر در استادیوم حاکی از تفاوت معنی‌دار در زمینه کمبود تعداد نیروهای بکار رفته پلیس در قبال تماشاگران بوده است. نتایج بیانگر این موضوع است که در طول چهارده بازی برگزار شده، در دوازده بازی به ازاء بیش از پنجاه

تماشاگر تنها یک نیروی پلیس استفاده شد و در سوی دیگر نیز در دو بازی به ازاء هر پنج‌جاه تماشاگر یا کمتر، از یک نیروی پلیس استفاده شده است. این نتایج با استانداردهای ارائه شده فدراسیون جهانی فوتبال و همچنین اتحادیه فوتبال اروپا در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۱۲ در زمینه بکارگیری تعداد مناسب نیروهای امنیتی از سوی فرمانده پلیس استادیوم در مقابل تماشاگران حاضر در استادیوم و بکارگیری آنها در لحظات بحرانی و اغتشاشات همخوانی ندارد. نتایج تحقیقات پژوهشگرانی مانند کلیفورد استوت و پیرسون (۲۰۰۵)، ویلیامز، دایننگ، مورفی و وادینگتون (۱۹۹۹) نشان داد که وجود تعداد استاندارد نیروهای امنیتی نسبت به تعداد تماشاگران حاضر در استادیوم در زمان کنترل بحران‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در سوی دیگر با توجه به حوادث رخ داده و صدمات وارده به تماشاگران در حوادثی از قبیل کشته شدن دویست و بیست و یک و زخمی شدن بیش از ۳۵۰۰ نفر در طی سال‌های ۱۸۹۶ تا ۱۹۸۹ در کشور انگلستان، کشته شدن یارده نفر در سال ۱۹۸۳ در ورزشگاه ریورفرونت سین سیناتی و نود و شش کشته در سال ۱۹۸۹ در جریان بازی دو تیم لیورپول و ناتینگهام فارست که بخشی از این حوادث تلخ ناشی از عدم بکارگیری تعداد مناسب نیروهای امنیتی نسبت به تعداد حاضرین در استادیوم‌ها بوده و همچنین پیشنهاد‌های فیفا و اتحادیه فوتبال اروپا در زمینه بکارگیری تعداد استاندارد و مناسب نیروهای امنیتی در قبال تماشاگران، توجه در جهت استفاده از تعداد مناسب نیروهای امنیتی از سوی فرماندهی پلیس استادیوم را بیش از پیش ضروری می‌سازد.

بدون شک بکارگیری صحیح نیروهای امنیتی در مواقع بحرانی و توجه فرماندهی پلیس استادیوم به موضوعات و سوالاتی از قبیل، نحوه پراکندگی تماشاگران در ضلع‌های مختلف ورزشگاه (آیا تماشاگران پراکنده‌اند یا دارای اجتماعات متعدد هستند؟)، جایگاه حضور تماشاگران میهمان (آیا مثل همیشه در پشت نیمکت تیم میهمان حضور دارند یا در جایگاه دیگری‌اند؟)، تعداد ورودی‌های تماشاگران (آیا افراد از یک ورودی استفاده می‌کنند یا ورودی‌های مختلفی در ورزشگاه وجود دارد که نیاز به مراقبت دارند)، مسیر ورودی تماشاگران میهمان (آیا تماشاگران میهمان مجبورند برای رسیدن به جایگاه‌های خود از روبروی جایگاه تماشاگران میزبان عبور کنند؟)، تعداد تماشاگران حاضر در پشت نیمکت تیم میزبان (باید این احتمال را داد که پس از شکست تیم میزبان ممکن است هر اتفاقی در این ناحیه

بیافتد و این ناحیه می‌تواند در پایان رقابت از مکان‌های بالقوه ایجاد درگیری‌ها و آشوب‌ها باشد که نیاز به مراقبت و حضور نیروهای بیشتری در آن احساس می‌شود، تعداد تماشاگران حاضر در نزدیکی جایگاه ویژه افراد مهم و خبرنگاران (حفظ ایمنی این جایگاه در زمان‌های بحرانی و اغتشاشات به علت حضور افراد مهم در آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است)، تعداد تماشاگرانی که در زمان‌های بین دو نیمه از سرویس‌های بهداشتی استفاده می‌کنند (این شرایط در زمانی از اهمیت بیشتری برخوردار است که تماشاگران دو تیم از سرویس‌های مشترکی استفاده می‌کنند که احتمال درگیری‌ها را دوچندان خواهد نمود)، تعداد خروجی‌های موجود و مورد استفاده برای تماشاگران دو تیم که می‌خواهند همزمان پس از پایان رقابت از آن استفاده نمایند، تعداد اغذیه‌فروشی‌هایی که به تماشاگران دو تیم خدمات ارائه می‌دهند (مطمئناً وجود اغذیه‌فروشی‌های اندک که تماشاگران دو تیم به صورت مشترک از آنان استفاده می‌کنند احتمال درگیری‌ها را در شرایط مختلف افزایش می‌دهد که نیاز به حضور نیروهایی با تعدد بیشتر در چنین مکان‌هایی احساس خواهد شد)، همچنین موقعیت جایگاه‌های ویژه اقشار خاص به خصوص معلولان و جانبازان که از جمله گروه‌هایی هستند که در زمان اغتشاشات و بحران‌ها بسیار صدمه‌پذیرند و به همیاری و حضور بیشتر نیروهای پلیس نیاز دارند. در سویی دیگر توجه به مسیرهای داخلی استادیوم منتهی به صندلی‌های تماشاگران در جهت جلوگیری از درگیری‌ها نیز حائز اهمیت می‌باشد، به این دلیل که بسیاری از درگیری‌ها می‌تواند پیش از آغاز رقابت‌ها رخ دهد. مسیرهای پیش‌بینی شده برای دسترسی وسیله‌های نقلیه حامل ورزشکاران دو تیم نیز در جهت دسترسی به مجموعه ورزشی نیز باید از مکان‌های قابل بررسی فرمانده پلیس استادیوم باشد. مراقبت از ورزشکاران قبل، حین و پس از رویداد اعتبار برقرارکننده را افزایش می‌دهد، مخصوصاً زمانی که رقابت دارای پوشش تصویری در سایر نقاط جهان باشد.

عامل دوم مورد بررسی این پژوهش که شامل جای‌گیری مناسب نیروهای پلیس و عدم قرارگیری نیروهای پلیس در روبروی صندلی‌ها و مکان‌های نشستن تماشاگران در استادیوم بود و نتایج نشان داد که نیروهای بکار رفته در استادیوم از جای‌گیری و استقرار مناسبی برخوردار بوده‌اند. این عامل با پیشنهاد فدراسیون جهانی فوتبال در زمینه مکان نشستن تماشاگران و زاویه دید تماشاگران نسبت به زمین مسابقه و همچنین توجه به اینکه تماشاگران

همگی باید دارای جایگاه‌هایی باشند که در طول رقابت بصورت نشسته رقابت را نظاره‌گر باشند و وجود نیروهای امنیتی استادیوم (پلیس) مشکلی در جهت دید محیطی آنان ایجاد نکند، هم‌خوانی دارد.

نتایج بررسی در زمینه استفاده یا عدم استفاده از تجهیزات نظامی از سوی نیروهای پلیس در حوزه دید تماشاگران نشان داد که در طول چهارده بازی برگزار شده از تجهیزات نظامی در حوزه دید تماشاگران به شکلی واضح استفاده شده است. در بسیاری از رقابت‌های لیگ برتر فوتبال کشور این موضوع دیده می‌شود که از تعدادی نیروهای پلیس با دارا بودن تجهیزات نظامی پیشرفته در حوزه دید تماشاگران استفاده می‌گردد، در صورتی که لزومی نیز به حضور چنین وسایل و ابزاری در حوزه دید تماشاگران نمی‌باشد. نادریان و همکاران (۱۳۹۲) به رابطه معنادار بین شاخص‌های امنیت با احساس راحتی تماشاچیان اشاره نموده و به استفاده پلیس از امکاناتی مثل سگ‌های تربیت شده و باتوم اهمیت کمی قائل شده است (نادریان و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۷). در این بحث به هیچ‌عنوان به نبود نیروهای امنیتی ویژه در ورزشگاه‌های فوتبال کشور تأکید نمی‌شود چون فوتبال ورزشی پرهیجان و سرشار از حوادث پیش‌بینی نشده‌ای است که هر لحظه نبود این نیروها می‌تواند مشکل‌آفرین باشد، در سوی دیگر مطمئناً تماشاگرانی که در یک روز تعطیل وقت خود را صرف دیدن از یک رقابت ورزشی می‌کنند خواستار بازدید از حوادث و صحنه‌های زیبایی از هنرنمایی ورزشکاران محبوب خود هستند که حضور نیروهای ویژه با سلاح‌ها و تجهیزات جنگی خود می‌تواند دیدی منفی از روح جوانمردانه ورزش در ذهن تماشاگر ایجاد کند، این موضوع می‌تواند بالقوه تحریک‌گر تماشاگرانی باشد که به صورت تصادفی در برخی از اغتشاشات احتمالی حضور دارند.

به نظر می‌رسد استفاده از نیروهایی با نشان پلیس بدون تجهیزات کامل، مانند تدابیری که در برخی از لیگ‌های معتبر نظیر انگلستان و آلمان در نزدیکی خطوط زمین اجرا می‌شود می‌تواند به کنترل مناسب‌تر تماشاگران از لحاظ روانی منجر شود. البته باید خاطر نشان کرد که در چنین لیگ‌هایی نیز با توجه به رواج بسیار زیاد خشونت نیروهای امنیتی ویژه بصورت نیمه فعال (خارج از حوزه دید تماشاگران) در مکان‌های بخصوصی در ورزشگاه‌ها حضور دارند که در صورت لزوم وارد عمل خواهند شد، البته فرمانده انتظامی استادیوم می‌تواند با مدیریت لحظه‌ای خود و با توجه به نیازهای موجود، از نیروهای امنیتی به صورت فعال و در حوزه دید

تماشاگران استفاده نماید که این موضوع به اهمیت رقابت برگزار شده، تعداد تماشاگران متعصب به تیم خود، حضور تماشاگران متعدد میهمان در ورزشگاه، پوشش رسانه‌های جمعی و دیگر ویژگی‌های خاص یک رقابت بستگی دارد.

در زمینه مبحث استفاده از تعداد مناسب نیروها در مجاورت درب‌های خروجی استادیوم‌ها نیز نتایج نشان داد که با توجه به استانداردهای ارائه شده فیفا (وجود حداقل ۱۵ نیروی امنیتی در زمان تخلیه استادیوم) از تعداد مناسب نیروهای امنیتی در این مناطق استفاده نگردیده است. نتایج حاکی از این است که در یک بازی از ۴-۰ نیروی پلیس، در ده بازی از ۱۰-۵ نیروی پلیس و در سه بازی نیز بیش از ۱۰ نیروی پلیس در مجاورت درب‌های خروجی استادیوم جهت کنترل خروج تماشاگران استفاده شده است و عدم توجه فرماندهی استادیوم به استانداردهای ارائه شده فیفا در زمان تخلیه مجموعه در لحظات بحرانی و اغتشاشات تماشاگران در مواقع خروج از استادیوم می‌تواند بسیار مشکل‌ساز باشد.

پیشنهادها

با توجه به پژوهش انجام شده می‌توان پیشنهاد کرد که استفاده از یک نیروی پلیس در قبال هر ۵۰ تماشاگر حاضر در استادیوم، جای‌گیری و استقرار مناسب نیروهای پلیس با توجه به شرایط محیطی استادیوم و عدم جلوگیری از دید تماشاگران نسبت به زمین مسابقه، عدم بکارگیری از تجهیزات نظامی در حوزه دید تماشاگران و استفاده از یونیفورم‌هایی با رنگ‌های متمایز (فسفری و نارنجی) جهت معرفی و حضور پلیس در میان تماشاگران و همچنین بکارگیری حداقل ۱۵ نیروی امنیتی و بیش از این تعداد با توجه به شرایط موجود در زمان تخلیه استادیوم در مجاورت درب‌های خروجی می‌تواند در پیشبرد اهداف امنیتی فرماندهان و نیروهای پلیس بسیار اثرگذار باشد. پیشنهاد می‌شود در هر مسابقه و در مناسبت‌های گوناگون نیروی انتظامی با همکاری مسئولان ورزشگاه طی مراسمی به انتخاب تماشاگران نمونه مبادرت کرده و در ورزشگاه با اهدای جوایزی از آن‌ها تقدیر کنند. از این طریق، علاوه بر ترویج اخلاق در محیط‌های ورزشی و اهمیت آن در نزد نیروی انتظامی، زمینه برای تعامل مناسب‌تر این نیرو با تماشاگران در محیط ورزشگاه فراهم می‌شود.

در انتها باید بیان داشت که تنها مجری و کارگزار برقراری نظم در ورزشگاه‌ها نیروی انتظامی است. باید توجه داشت که کنترل ورزشگاه و مدیریت تماشاگران مقوله‌ای چندوجهی

است که نیازمند همکاری همه جانبه نهادهای اجتماعی (خانواده، آموزش و پرورش، رسانه)، مسئولان برگزاری مسابقات لیگ برتر و ورزشگاه‌ها با نیروی انتظامی است.

منابع

- ایزدی، بهزاد؛ احسانی، کوزه‌چیان، محمد؛ تجاری، فرشاد (۱۳۹۳). بررسی عوامل تأثیرگذار بر موفقیت مدیریت ارتباط با هواداران در لیگ برتر فوتبال ایران، نشریه مطالعات مدیریت ورزشی، شماره ۲۴، صص ۸۹-۱۱۰.
- کبیری، سعید؛ رحمتی، محمد مهدی؛ رضایی‌زاده، همایون (۱۳۹۴). عملکرد نیروی انتظامی در مدیریت رفتار تماشاگران فوتبال (مطالعه موردی: هواداران داماش و ملوان بندر انزلی)، بررسی مسائل اجتماعی ابران، دوره ۵، شماره ۲، صص ۳۹۱-۴۱۴.
- حسامی، لقمان، جلالی فراهانی، مجید؛ سلیمانی، خالد (۱۳۹۳). تبیین وضعیت ایمنی استادیوم‌های فوتبال لیگ حرفه‌ای کشور، نشریه مدیریت ورزشی، شماره ۲، صص ۳۵۹-۳۴۳.
- علیدوست، ابراهیم؛ احمدی، علی (۱۳۹۱). رابطه بین کیفیت خدمات و رضایتمندی تماشاگران در ورزشگاه‌های میزبان لیگ قهرمانان آسیا، نشریه مدیریت ورزشی، شماره ۱۴، صص ۳۱-۴۷.
- فرد، گیل (۱۳۸۹). مدیریت اماکن ورزشی، ترجمه: حسن اسدی، کیوان شعبانی مقدم، نوشین اصفهانی، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- قاسمی، وحید؛ ذوالاکتاف، وحید؛ نورعلی‌وند، علی (۱۳۸۸). توصیف جامعه‌شناسی عوامل موثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال، فصلنامه المپیک، دوره ۱۷، شماره ۱، صص ۸۰-۶۹.
- نادریان جهرمی، مسعود؛ پورسلطان‌زرنندی، حسین؛ روحانی، الهام (۱۳۹۲). شناسایی شاخص‌ها و استانداردهای ایمنی سالن‌ها و اماکن ورزشی، نشریه مدیریت ورزشی، دوره ۵، شماره ۳، صص ۳۶-۲۱.
- نیازی‌پور، مراد علی؛ سهرابی، پوریا (۱۳۹۲). بررسی رابطه پایگاه اقتصادی، اجتماعی تماشاگران فوتبال با رفتارهای آشوبگرانه در فوتبال ایران دیدگاه آشوبگران و نیروی انتظامی، نشریه مطالعات مدیریت بر آموزش انتظامی، شماره ۲۲، صص ۷۹-۱۰۲.

– وثوقی، منصور؛ خسروی نژاد، محسن (۱۳۸۸). بررسی عوامل فرهنگی- اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال، پژوهش نامه علوم اجتماعی، دوره ۳، شماره اول، صص ۱۱۷-۱۴۱.

- Yusof, Aminuddin & Lee, Hooi See (2008). Spectator perceptions of physical facility and team quality: a study of a Malaysian Super League soccer match. *Research Journal of International Studies*. 8: 132-140.
- Bacan, Jenny (1999). *The event safety guide*, Health & safety executive. Second edition. HSE Books.
- Coates, Dennis & Humphreys, Brad R (2010). Professional sports Facilities Franchises and urban Economic Development. *Journal of Economics Department*. 3(3): 12-19.
- Cornish S.C. (2010). An examination of the crowd management of traditional events: prospects for the 21st century. *Journal of Crowd Safety and Security Management*. 6-14.
- Kist, Luca (2006). Standentwicklungsplanung and Festivalisierung. *Planein-Fachzeitschrift furstadt- Regional and Landesplanung*. 22-24.
- Simon, Moore. & Jonathan, p shepherd & Eden, Sam (2007). The effect of rugby match outcome on spectator aggression and intention to drink alcohol. *Criminal behavior and mental health Journal of sport sciences*. 17(2): 118-127.
- Theodorakis, Nicholas & Alexandris, Kostas & Jae Ko, Yong. (2011). A service quality framework in the context of professional football in Greece. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*. 12(4): 337-351.
- www.UEFA.com . Description of volunteer service Areas. Uefa euro 2012TM volunteers programme. Updated: July 2011 .

